

TIL BIRLIKLARI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR TURLARI SINTAGMATIKA VA PRAGMATIKA

*Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti
Filologiya fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti; Ingliz tili
4-bosqich, 408-guruh talabalari:*

Ahrorova Nafisa

Xolmaxmadova Munisaxon

Davlatova Muhlisa

Temirova Dilnoza

Annotatsiya: *Mazkur maqolada til birliklari o'rtasidagi munosabatlarning asosiy turlari – sintagmatik va paradigmatic aloqalar ilmiy asosda yoritiladi. Tilning tuzilishi va uning funksional xususiyatlarini tushinishda sintagmatika va paradigmatica tushunchalari muhim rol o'ynaydi. Sintagmatik munosabatlar til birliklarining ketma-ketlikda bog'lanishini o'rganadi, paradigmatic munosabatlar esa til birliklarining bir-biriga alternativ bo'lishi yoki bir ma'noli tizimda joylashishini tahlil qiladi. Maqolada ushbu tushunchalarning nazariy asoslari va ularning amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *til birliklari, sintagmatika, paradigmatica, munosabatlar, tilshunoslik nazariyasi, til tizimi.*

TYPES OF RELATIONSHIPS BETWEEN LANGUAGE UNITS: SYNTAGMATICS AND PRAGMATICS

Abstract: *This article explores the primary types of relationships between linguistic units: syntagmatic and paradigmatic connections. The concepts of syntagmatics and paradigmatics play a crucial role in understanding the structure and functional features of language. Syntagmatic relations examine the sequential connections of linguistic units, while paradigmatic relations analyze the alternatives and systematic organization of linguistic units within a language. The*

theoretical foundations of these concepts and their practical applications are discussed in detail in the article.

Keywords: *language units, syntagmatics, paradigmatics, relations, linguistic theory, language system*

ТИПЫ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ЯЗЫКОВЫМИ ЕДИНИЦАМИ СИНТАГМАТИКА И ПРАГМАТИКА.

Абстрактный: *В данной статье рассматриваются основные типы отношений между языковыми единицами: синтагматические и парадигматические связи. Понятия синтагматики и парадигматики играют важную роль в понимании структуры и функциональных особенностей языка. Синтагматические отношения изучают последовательные связи языковых единиц, а парадигматические анализируют альтернативы и систематическую организацию языковых единиц в рамках языка. В статье подробно обсуждаются теоретические основы этих понятий и их практическое применение.*

Ключевые слова: *языковые единицы, синтагматика, парадигматика, отношения, теория языкознания, языковая система.*

К

I **1. Sintagmatik birliklar:** Sintagmatika til birliklarining ketma-
R ketlikda, xronologik va mantiqiy tartibda o‘zaro bog‘liq bo‘lishi bilan
I avsiflanadi. Sintagmatik aloqalar odatda quyidagilarda kuzatiladi:

S **a) So‘z va iboralar darajasi:** Iboralarda so‘zlar o‘zaro sintaktik va
H mantik aloqada bo‘ladi. Masalan: “Bolalar bog‘chaga bordi” gapida so‘zlarning
J boylashuvi va bir-biriga bog‘liqligi sintagmatik aloqalarni ifodalaydi.

i **b) Fonetik birliklar darajasi:** Fonemalar o‘zaro ketma-ket bog‘lanib,
bir butun tovush tizimini hosil qiladi. Masalan, “kitob” so‘zidagi har bir fonema
boshqa fonemalar bilan sintagmatik aloqa orqali ma’noni ifodalashga xizmat
qiladi.

r

i

k

c) **Morfemalar darajasi:** Soʻz hosil qilishda yoki soʻz shakllarini oʻzgartirishda morfemalar oʻzaro sintagmatik tartibni taʼminlaydi. Masalan: “yurish-di” soʻzidagi morfemalar bir-biriga bogʻlanadi.

2. Paradigmatik munosabatlar: Paradigmatika til birliklarining oʻrni, tanlovi va boshqa birliklar bilan alternativ bogʻlanishini oʻrganadi. Ushbu munosabatlar asosan bir xil darajali birliklar oʻrtasida kuzatiladi.

a) **Morfologik paradigmatika:** Morfemalarning shakllanishi va turli grammatik shakllar paradigmatik munosabatlarni hosil qiladi. Masalan: feʼning zamon shakllari (boraman, bordim, borardim) paradigmatik munosabatda boʻladi.

b) **Leksik paradigmatika:** Sinonimlar, antonimlar va boshqa semantik aloqalar paradigmatik tizimni tashkil etadi. Masalan, “yaxshi” va “aʼlo” soʻzlari sinonimik qator boʻlib, bir-biriga paradigmatik aloqada turadi.

c) **Semantik paradigmatika:** Bir soʻz turli kontekstlarda maʼnolar hosil qilganda, ularning paradigmatik munosabatlari tahlil qilinadi. Masalan: “oy” soʻzi (osmondagi jismlar yoki vaqt birligi maʼnosida).

3. Sintagmatika va paradigmatikaning oʻzaro bogʻliqligi: Sintagmatik va paradigmatik munosabatlar til birliklarini tahlil qilishda bir-birini toʻldiruvchi xususiyatga ega. Masalan, sintagmatika til birliklarining jismoniy tartibini va aloqalarini koʻrsatsa, paradigmatika ushbu birliklarning tanlanishi va oʻrnini belgilaydi. Bu ikki tushuncha birgalikda tilning tuzilishi, ishlatilishi va semantik tizimini tushunishda markaziy rol oʻynaydi.

4. Nazariy asoslar va amaliy qoʻllanilishi

a) **Nazariy asoslar:** Tilshunoslik nazariyasida sintagmatika va paradigmatika atamaları ilk bor Ferdinand de Sossyur tomonidan ilgari surilgan. U tilni struktural tizim sifatida talqin qilgan holda, uning birliklarini oʻzaro bogʻlanish (sintagmatika) va tizimiy qarshi qoʻyish (paradigmatika) orqali tahlil qilgan.

b) **Amaliy ahamiyat:** Til oʻqitish: Til birliklarini oʻzaro aloqasi va ularning tizimiy oʻrnini tushunish oʻquvchilarning tahliliy fikrlash koʻnikmasini rivojlantiradi.

c) **Tarjima nazariyasi:** Sintagmatik va paradigmatic tahlillar matn mazmunini aniq tushunish va tarjima qilishni osonlashtiradi.

d) **Kompyuter lingvistikasi:** Ushbu tushunchalar tilni avtomatik qayta ishlash (natural language processing) uchun algoritmlar yaratishda qo'llaniladi.

Xulosa: Sintagmatika va paradigmatica tilshunoslikning asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, ular tilning strukturaviy va funksional xususiyatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tushunchalar til birliklarining o'zaro bog'lanishi va tizim ichidagi o'rnini tahlil qilish imkonini beradi. Ularning o'zaro bog'liq holda tahlil qilinishi nafaqat nazariy tadqiqotlar, balki amaliy tilshunoslikda ham keng qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ferdinand de Saussure. General Course of Linguistics.
2. А. А. Леонтьев. Основы психолингвистики.
3. Ўктам Умаров. Тилшunoslik nazariyasi asoslari.
4. Нурмонов А. Сўз ва маъно.
5. Chomsky, N. Aspects of the Theory of Syntax.